

Duurzame mythes

Duurzame Ontwikkeling is de ambitie die door zo'n 160 landen is vastgelegd in Agenda 21. Dat was het resultaat van de conferentie in Rio de Janeiro in 1992 over Milieu en Ontwikkeling. In 2002 is dat nog eens bevestigd tijdens de vervolgconferentie in Johannesburg. Premier Balkenende liet daarna weten dat Nederland een leidende positie kan en wil krijgen bij het streven naar duurzame ontwikkeling. Die intentie is vertaald in een beleidsvisie met de krachtige titel: *Duurzame Daadkracht*. Deze beleidsvisie kent een internationaal deel en een nationaal deel. In juni 2005 stuurde premier Balkenende een brief aan de Tweede Kamer, waarin (nogmaals) wordt bevestigd dat afwenteling moet worden voorkomen. Het debat duurt voort en het handelen volgt op grote afstand.

In de discussies over de noodzaak tot duurzame ontwikkeling en de inhoudelijke discussies die daarbij worden gevoerd, komen veel vooronderstellingen tevoorschijn. Het zijn vaak de nieuwe urban legends of misschien zelfs wel de nieuwe 'broodjes aap'. De cynici spreken over duurzaamheid als een hol begrip, dat voor velerlei uitleg vatbaar is en dientengevolge betekenisloos. Als dat gepaard gaat met *ontkenning* van de verantwoordelijkheid van overheid, bedrijf of individu, dan is er kennelijk geen gevoel voor de positie van zwakkeren. Die zwakkeren zijn onder meer de toekomstige generaties die nu nog geen stem hebben en die recht hebben op dezelfde ontwikkelingsmogelijkheden als de huidige generaties. Ook de mensen elders die door armoede of ongewenste ontwikkelingen in hun bestaan worden bedreigd, zijn als zwakkeren te beschouwen.

In het werken aan duurzaamheid spelen persoonlijke waarden en normen een belangrijke rol en dat beperkt de reflexieve kwaliteit nogal eens. De *duurzame mythes* die ik de afgelopen tijd heb genoteerd voorzie ik van een kort commentaar: de lezer is waarschijnlijk uitstekend in staat om een eigen rijtje toe te voegen, zich te herkennen in een enkel voorbeeld of te beargumenteren waarom een mythe wel of geen mythe is.

'*Verbaast u niet, verwondert u slechts*' (Alfred Adler) is volop van toepassing als het gaat over Duurzame Ontwikkeling en de waarde die daaraan in praktijk wordt toegekend:

Mythe van de representatie

De dialoog is een belangrijke drager van de ontwikkeling van duurzaamheid in beleid (van overheid en bedrijf). Ook wordt partnerschap gezien als een adequate basis voor duurzame ontwikkeling. Daarbij worden partners vanuit de overheid vaak gezocht op basis van 'representatie' en sterker nog, worden vrijwillige initiatieven afgemeten aan de democratische legitimatie van de initiatiefnemers. De gemeenteraad die vraagt naar de democratische legitimiteit

van een wijkraad, is geen uitzondering. Het is vaak de basis voor het afmeten van de kwaliteit van de dialoog. Maar gaat het niet veel meer om de kwaliteit en dus de competenties van de deelnemers?

Advies: zoek de partners op basis van hun competenties.

Mythe van de veranderbaarheid

Het streven naar de ideale samenleving (naar eigen model) betekent vaak een streven naar nieuwe waarden en normen dus: een cultuuromslag. Het beeld van het ideaal is helder (schoon, heel, veilig en solidair) en vaak politiek-correct. De weg ernaar toe is wellicht niet zo mechanistisch als soms wordt gedacht. Investeren in het veranderingsproces is noodzaak. Denken in transitie is nieuw en vraagt nieuwe vormen van sturing, van de overheid, NGO's en maatschappelijke partners.

Advies: maatschappelijke veranderingen nemen veel tijd en daarin investeren is noodzaak (transitiemanagement).

Mythe van de opschaling

Proefprojecten, experimenten of testcases worden vaak gezien als start van een opschalingaanpak. Volg de voorbeelden en 'gij zult spinazie eten' is dan de gedachte. Maar willen we niet allemaal iets eigens ontwikkelen? Waarom dan niet veel meer een strategie volgen van 'doorwerking', waarmee er iets geleerd wordt van elkaar. Bij opschaling wordt de dynamiek teruggebracht tot na-apen in plaats van doordenken en ontwikkelen.

Advies: opschaling als basis zien voor leren door potentiële gebruikers: strip het voorbeeld af tot de essentiële principes en leerpunten.

Mythe van de kennis en de database

Databanken, clearinghouses, kennisbronnen en documentatiecentra worden vaak genoemd als belangrijke oplossingsrichting voor stroeve processen, ideeënarmoede bij plannenmakers en als strategie voor de zenders van de duurzaamheidsboodschap. Staat de investering in tijd en geld (energie!) in verhouding tot gebruik? Zijn er niet veel 'slimmere' oplossingen te bedenken dankzij de huidige mogelijkheden der techniek? Gaat het niet veel meer om 'tacit knowledge' (ervaringskennis van mensen)?

Advies: zoek de interactie en hanteer een netwerkstrategie!

Mythe van de multiculturele vertegenwoordiging

Het ideaal van de duurzame samenleving heeft een lichtbruine tint: de optimale menging van culturen in een multiculturele samenleving. De 'dialoog' vindt echter niet primair plaats in de samenleving, maar veel meer met vertegenwoordigers van het huidige establishment. De keuze is dan: of de buurt in en het gesprek aangaan met degenen die je zoekt of accepteren dat de

gesprekspartners van nu er uitzien zoals ze er uitzien (als ze maar voldoende flexibiliteit hebben om de veranderingen in de samenleving te zien en te onderkennen).

Advies: ga uit van competenties van mensen en zoek de competenties die nodig zijn voor verandering.

Mythe van de resultaatsturing

Zorgvuldig omgaan met publieke middelen is noodzaak. Maatschappelijke veranderingsprocessen (transities) vragen inzet en doorzettingsvermogen: ook van beleidsmakers en hun procesbegeleiders. Duurzaamheid als product, vraagt productdefinities. Is dat zinvol? Of zoeken we veranderingsprocessen en kwaliteit op basis van inhoud en inzet?

Advies: sturing op richting en ruimte levert kansen voor vernieuwing. Maar zonder ruimte krijgt de richting geen kans om zich te ontwikkelen.

Mythe van de kracht van het netwerk

Lokaal, provinciaal en zeker ook landelijk ontmoet de inner circle van het duurzaamheidsdebat elkaar regelmatig. De analyses buitelen over elkaar heen, de kracht van argumenten is stevig en de versterking van beelden over de (achterblijvende) rest van de samenleving is sterk aanwezig. Worden nieuwe partners gevonden? Worden nieuwe stappen gezet? Worden nieuwe perspectieven gegeven voor duurzame ontwikkeling in een eigen context voor onverwachte partners?

Advies: werken vanuit een programma-aanpak biedt kansen voor netwerkvernieuwing.

Mythe van de ernst

De doemdenkers van het milieu zijn vervangen door de sceptici over de duurzame toekomst. We hebben grote en complexe problemen op te lossen: van broeikaseffect tot achteruitgang van biodiversiteit tot onverdraagzaamheid en onveiligheid. 'Weet je wel hoe erg het is?' lijkt dan de benadering. Hoe dit te vertalen is naar de persoonlijke context van een persoon of van een bedrijf, blijft vaak buiten beeld. Een spanning tussen een collectieve probleemstelling en de individuele oplossingen.

Advies: zoek invalshoeken die nieuwe perspectieven bieden, bijvoorbeeld: toegevoegde waarde of kwaliteit

Mythe van de zekerheid

Weten hoe het moet. Weten dat het gelijk er is. Niet accepteren dat een ander ook tijd wil en nodig heeft om tot 'inzicht' te komen. Duurzaamheid is voor iedereen verschillend. Natuurlijk is een voortdurende prikkel tot verdieping nodig, maar het eigen gelijk is geen adequate drijfveer voor anderen. Tegelijkertijd kan niet altijd genoeg worden genomen met onzekerheid over resultaat of de sturing.

Advies: Omgaan met onzekerheden wordt een belangrijke nieuwe kwaliteit.

Dit alles levert aardige invalshoeken op voor verdergaande analyse. En de mythes? Het zijn de valkuilen die we proberen te vermijden!

Maar de mythes brengen ons wel op het spoor van een andere invalshoek die wellicht handen en voeten kan geven aan de pluriformiteit van de duurzaamheid. Tenslotte zal in iedere context gezocht worden naar een eigen invulling van duurzame ontwikkeling. De mythe voorbij! Het is nu de tijd voor het scherp formuleren van dilemma's. Dilemma's hoeven niet te knellen, ze kunnen een goed afwegingskader vormen. De kunst is om nu een goede set te benoemen, die inspireert tot het maken van afwegingen die leiden tot een duurzamere ontwikkeling van organisaties, samenleving, leefstijlen en strategieën.

Duurzame ontwikkeling is een kwestie van afwegingen maken. Afwegingen die zichtbaar kunnen worden als in termen van dilemma's wordt gedacht:

Het eerste dilemma:

Make it simple without losing complexity

Duurzaamheid maakt het maatschappelijk debat complex, zo lijkt het. De grondleggers van The Natural Step verwoordden de uitdaging daarbij als 'Make it simple without losing complexity'. Duurzame ontwikkeling vraagt maatschappelijke afwegingen. Naast de abstractie van het beoogde duurzaamheidsbeleid en pluriformiteit van opvattingen is de mondiale context een verdere moeilijkheid: het overzicht wordt moeilijker, de vertaling naar de eigen situatie complex. Dan zoeken we ook nog naar systeeminnovaties! Is het dan mogelijk om heldere en eenvoudige keuzes te maken? Die uitdaging staat ook nu nog levensgroot op de agenda.

Het tweede dilemma:

One-issuebelangenbehartiging versus lerende samenleving

Idealisme en betrokkenheid leveren sterke drijfveren voor individuele streven naar duurzaamheid. Door bundeling in maatschappelijke organisaties groeit de drang naar invloed. Veranderingen in beleid en in een lerende samenleving staan onder druk van de one-issuenetwerken. De zekerheid die one-issuenetwerken kenmerkt, kan vernieuwing in de weg staan.

Het derde dilemma:

integrale benadering versus sectorale organisatie

Duurzaamheid en de dialoog op lokaal niveau met maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheidspartners betreft een breed gebied: economie, ecologie en samenleving, liefst ook nog in een geografisch en een temporele perspectief. Dat maakt een werkelijk integrale benadering

nodig. In een omgeving waar sectoraal denken en sectorale verantwoordelijkheden de dagelijkse ritmes bepalen.

Het vierde dilemma:

inzet op gelijkheid en gelijkwaardigheid versus de waarde van verschillen

Werken aan mondiale vraagstukken, zoals duurzame ontwikkeling, kan worden gekenschetst als werken vanuit de idealen van de Verlichting: door kennis kan verandering ontstaan, broederschap, gelijkheid en vrijheid. Open oog en oor voor de verschillen hier (partners hebben verschillend niveau van kennis, betrokkenheid en motivatie) maar ook voor de (on-)macht tot veranderen op afstand, lijkt noodzakelijk.

Het vijfde dilemma:

de waarde van concrete projecten versus de waarde van vaag beleid

Duurzame ontwikkeling vraagt om een brede, systeemgerichte, benadering, in het hier en nu, maar ook in het daar en straks. Om een actieve interne en externe betrokkenheid (gezien vanuit de beleidsvoerder) te krijgen is het (vaak) nodig om het debat te vertalen in concrete projecten. De inperking die dan ontstaat betekent ook vaak een beperking van ambities: ook een leefbare straat draagt bij aan een duurzame (mondiale) samenleving.

Het zesde of het overheidsdilemma

Anderen (burger/ondernemer/..) zijn deficiënte partners versus competente partners

Duurzame ontwikkeling maakt samenwerking nodig omdat er altijd sprake is van meervoudige problemen en –oplossingen. Dat vraagt vertrouwen in het vermogen van partners om eigen verantwoordelijkheid, innovatievermogen, handelingsbereidheid en dergelijke te hebben. De overheid werkt met betrouwbare partners aan (onverwachte) initiatieven aan de basis.

Het echte dilemma

Wel mondiaal denken versus lokaal niks doen

Desgevraagd staat iedere verantwoordelijke burger en bestuurder achter de ambitie om 'mondiaal te denken en lokaal te doen'. Lokaal betekent op eigen schaalniveau, vanuit de eigen verantwoordelijkheid.

De dialoog over mondiale problemen en lokale consequenties levert geen tegenstand of onwil. Ideeën, ambities en idealen worden welwillend ontvangen. In de uitwerking blijkt een enorme 'ideeënreductie' en 'afloop van inzet' op te treden. De positieve maatschappelijke houding leidt niet tot wezenlijk mondiaal denken en doen.

Douwe Jan Joustra